

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΤΑΦΙΚΗ ΣΤΗΛΗ

Στις αποθήκες του Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης φυλάσσεται μιὰ ταφικὴ στήλη, τυχαῖο εὔρημα ἀπὸ τὸ Καλαματὸ τοῦ Νομοῦ Θεσσαλονίκης¹ (πίν. 1).

Πρόκειται γιὰ μιὰ ὀρθογώνια πλάκα ἀπὸ λευκὸ χοντρόκοκκο μάρμαρο ποῦ τὸ ὕψος τῆς δὲν ξεπερνάει τὰ 0,74 μ., ἐνῶ τὸ πλάτος τῆς φτάνει τὰ 0,89μ². Ἡ πλάκα εἶναι σχετικὰ λεπτὴ (0,05 μ.), ἐνῶ πλαταίνει αἰσθητὰ σ' ὄλο τὸ μήκος τῆς βάσης τῆς (0,16 μ.), ὅπου σχηματίζεται ἕνας ὀριζόντιος κανόνας ὕψ. 0,08 μ.). Οἱ παρεῖες καὶ ἡ πίσω ὄψη εἶναι χοντροδουλεμένες καὶ φέρουν αἰσθητὰ τὰ ἴχνη τοῦ βελονιοῦ, ἐνῶ στὴν πρόσοψη ὑπάρχει παράσιαση ἀπὸ ἀνάγλυφες μορφές ποῦ πατοῦν στὸν κανόνα τῆς βάσης. Οἱ μορφές παρατάσσονται στὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ ἕναν κεντρικὸ ἄξονα ποῦ εἰκονίζει ἕνα βωμὸ κι ἕνα δένδρο στὸν κορμὸ τοῦ ὁποῖου ἐλίσσεται ἕνα φίδι. Στὰ δεξιὰ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα εἰκονίζονται ἕνας ἄνδρας καὶ μιὰ γυναίκα, ἐνῶ στὰ ἀριστερὰ οἱ μορφές ἐνὸς ἱπέα κι ἐνὸς μικροῦ δούλου.

Ὁ ὄριμος ἄνδρας³ (πίν. 2), στὰ δεξιὰ, εἰκονίζεται μὲ μακρὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο. Στέκεται μετωπικά, μὲ σταθερὸ τὸ ἀριστερὸ καὶ ἄνετο τὸ δεξιὸ σκέλος καὶ μὲ στροφή τῆς κεφαλῆς κατὰ τρία τέταρτα πρὸς τὰ ἀριστερὰ. Τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι κάμπτεται στὸν ἀγκῶνα καὶ ἀκουμπᾶ στὸ στήθος, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ πέφτει στὰ πλάγια καὶ φαίνεται ὅτι κρατοῦσε ἕναν κύλινδρο⁴. Φυσιολογικὰ ἡ μορφή χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕνα ὀστεῶδες, φαρδὺ πρόσωπο ποῦ ἔχει τονισμένα τὰ ζυγωματικά καὶ ἀπὸ ἕνα ψηλὸ μέτωπο ποῦ τὸ χαράσσουν ὀριζό-

1. Ἀρ. εὔο. 6937. Βλ. ΑΔ 29 (1973-74) Β₃—Χρονικά, 687, ἀρ. 3, πίν. 497 δ. Γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τῆς στήλης εὐχαριστῶ πολὺ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση τὴν Ἑσοδορὸ Ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Ρωμοπούλου.

2. Λεῖπει ἕνα κομμάτι μαρμάρου ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἀριστερὴ γωνία τῆς πλάκας κι ἕνα μικρότερο ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Παρατηροῦνται ἀκόμη δυὸ μεγάλες ρωγμές, μιὰ ὀριζόντια στὸ δεξιὸ μισὸ τῆς πλάκας καὶ σὲ ὕψος 0,25 μ. καὶ μιὰ κατακόρυφη στὸ ἀριστερὸ μισὸ ποῦ ξεκινᾶ σὲ ὕψος 0,46 μ. Δυὸ μικρότερες ρωγμές ὑπάρχουν στὸν κανόνα ποῦ ὀρίζει τὴν κάτω πλευρὰ τῆς στήλης, ἐνῶ εἶναι συγκολλημένον ἕνα μικρὸ κομμάτι μαρμάρου στὸ δεξιὸ τοῦ ἄκρο.

3. Ἡ μορφή διατηρεῖται γενικὰ σὲ καλὴ κατάσταση. Ἐχει χτυπηθεῖ τὸ πρόσωπο στὴν περιοχὴ τῆς μύτης.

4. Ὁ κύλινδρος ἔχει σπάσει.

ντιες ρυτίδες. Τὴν ὄλη εἰκόνα συμπληρώνουν τὰ κοντὰ σγουρὰ μαλλιά ποὺ ἀφήνουν τὸ μέτωπο καὶ τὰ αὐτιά ἀκάλυπτα.

Ἡ γυναικεία μορφή δίπλα (πίν. 3) φορεῖ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο ποὺ περνᾷ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι. Εἰκονίζεται καθισμένη σὲ τρία τέταρτα πάνω σὲ δίφρο, ἐνῶ τὰ πόδια τῆς πατοῦν σὲ χαμηλὸ ὑποπόδιο. Τὸ δεξί τῆς χέρι λυγίζει στὸν ἀγκώνα καὶ ὑψώνεται γιὰ νὰ πιάσει μιὰ πτυχή τοῦ ἱματίου, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ ἀκουμπᾷ μαλακὰ πάνω στὰ πόδια τῆς. Τὸ ὄμοιδὸς καὶ ἀρρυτίδωτο πρόσωπό τῆς χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγάλα μάτια καὶ ἀπὸ ἓνα μικρὸ στόμα. Τὰ μαλλιά τῆς (ὄσα μένουν ἀκάλυπτα ἀπὸ τὸ ἱμάτιο) χωρίζουν στὴ μέση καὶ μὲ ἀπαλούς κυματισμοὺς κατευθύνονται πρὸς τὰ πλάγια.

Ἡ νέος ἱπέας¹ (πίν. 4) εἰκονίζεται πάνω σὲ ἄλογο ποὺ καλύπτει πρὸς τὰ δεξιά. Φορεῖ κοντὸ χιτῶνα καὶ χλαμύδα ποὺ πορπώνεται στὸ δεξιό του ὄμο. Φυσιολογικὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα ὄμοιδὸς πρόσωπο μὲ μεγάλα μάτια καὶ κανονικὸ στόμα. Τὰ μαλλιά του εἶναι κοντὰ καὶ περιβάλλουν τοξωτὰ τὸ πρόσωπο ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ μέτωπο καὶ τὰ αὐτιά. Ἡ κόμμωσή του εἰδικότερα διαμορφώνει κοντὲς δρεπανόσχημες ὀμάδες μαλλιών ποὺ διατάσσονται σὲ ἐπάλληλες σειρὲς μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὴν κορυφή τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ μπρός.

Ἡ μορφή τοῦ μικροῦ δούλου τέλος εἰκονίζεται μὲ κοντὸ χιτῶνα καὶ σὲ στάση τριῶν τετάρτων. Ἔχει κοντὰ μαλλιά ποὺ διατάσσονται σὲ δρεπανόσχημες ὀμάδες καὶ πλαισιώνουν τοξωτὰ τὸ μέτωπο ἀφήνοντας ἀκάλυπτα τὰ αὐτιά.

Ἡ ἀπόδοση τῶν μορφῶν γίνεται προσεκτικὰ καὶ σὲ μερικά σημεῖα ἰδιαίτερα ἀναλυτικά. Στὸ πλάσιμο τῶν προσώπων ἰσχύουν δυὸ διαφορετικὲς τάσεις: Τὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας καὶ τοῦ ἱπέα πλάθεται μαλακὰ, χωρὶς ἐντονούς κυματισμοὺς καὶ ἀπότομες μεταβάσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, στὸ πρόσωπο τοῦ ὄριμου ἀνδρα κυριαρχεῖ ἓνα ρεαλιστικότερο στυλ ποὺ ἐκφράζεται μὲ τοὺς κυματισμοὺς τοῦ μετώπου, τὶς ρινοχειλικὲς αὐλακιές, τὰ ἐντονα ζυγωματικά καὶ τὰ τονισμένα ὀστά τῆς γνάθου ποὺ κόβονται ἀπότομα καὶ διακρίνονται ξεκάθαρα ἀπὸ τὸ λαιμό. Στὸ πλάσιμο τῶν ὀφθαλμῶν ἀξιοσημείωτη λεπτομέρεια ἀποτελοῦν τὰ παχιά, σαρκώδη βλέφαρα. Οἱ κομμώσεις δίνουν ἀπαλὴ εἰκόνα, ἀκόμη καὶ ἐκείνη τοῦ ὄριμου ἀνδρα ὅπου παρατηροῦμε στρογγυλὲς τρυπανιὲς γιὰ τὴ δήλωση τῶν βοστρύχων. Ἀξίζει ἀκόμη νὰ ἀναφερθεῖ ἡ ἀπόδοση τῶν ἐνδυμάτων ποὺ γίνεται ἰδιαίτερα ἐπιμελημένα καθὼς οἱ πτυχὲς ἀφήνουν νὰ διακρίνονται τὰ περιγράμματα καὶ οἱ καμπύλες τοῦ σώματος.

1. Ἔχει χτυπηθεῖ ἡ μύτη καὶ λείπει ἡ δεξιὰ κνήμη. Φθορὸς ἔχει ὀπισθεῖ καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀλόγου καθὼς ἔχει χτυπηθεῖ δυνατὰ ἓνα μέρος τοῦ κεφαλιοῦ καὶ λείπει ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ δυὸ πόδια τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς.

Ταφική στήλη στο Μουσείο Θεσσαλονίκης, αρ. ευρ. 6937

Ανδρική μορφή. Λεπτομέρεια από την ταφική στήλη του Μουσείου
Θεσσαλονίκης, αρ. ενρ. 6937

Ανδρική και γυναικεία μορφή. Λεπτομέρεια από την ταφική στήλη
του Μουσείου Θεσσαλονίκης, αρ. ευρ. 6937

*Νέος ιππίας. Λεπτομέρεια από την ταφική στήλη του Μουσείου
Θεσσαλονίκης, αρ. ευφ. 6937*

Τὸ ἀνάγλυφο γενικά ἔχει λαξευτεῖ ἀπὸ ἓναν τεχνίτη ποὺ ξέρεי νὰ δουλεύει μὲ μεράκι τὶς λεπτομέρειες χωρὶς ὡστόσο νὰ ἀποφεύγει καὶ τὴ συνοπτικότερη ἀπόδοση ἄλλων σημείων. Ἔτσι, δίπλα στὸ περίτεχνο ἀνέμισμα τῆς χλαμύδας τοῦ ἱπέα ἔχουμε τὸ βιαστικὸ πλάσιμο τῶν αὐτιῶν καὶ τὴν περιληπτικὴ ἀπόδοση τοῦ πίσω μέρους τῆς κόμμωσης¹. Ὑπάρχει τέλος ἡ προσπάθεια νὰ δηλωθοῦν διαφορετικὰ ἐπίπεδα κι αὐτὸ πραγματοποιεῖται μ' ἓνα ἔκτυπο-πρόστυπο ἀνάγλυφο. Τὸ δεξι χέρι τῆς γυναίκας καὶ τὰ πόδια τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς τοῦ ἀλόγου ἀποδίδονται σὲ χαμηλὸ ἀνάγλυφο, ἐνῶ τὸ πίσω πόδι τοῦ ἱπέα δηλώνεται χαρακτά.

Ἄν θελήσουμε στὴ συνέχεια νὰ ἐντάξουμε τὴ στήλη σὲ κάποια χρονικὰ πλαίσια, τότε ιδιαίτερα σημαντικό εἶναι τὸ σχῆμα² τῆς κόμμωσης τοῦ ἱπέα ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν εἰκονογραφία τῶν πορτραῖτων τοῦ αὐτοκράτορα Τραϊανοῦ³. Στὰ ἴδια χρόνια συγκλίνουν ἄλλωστε καὶ τὰ ιδιαίτερα τεχνοτροπικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνάγλυφου, ὅπως τὰ περιγράψαμε παραπάνω.

Βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ στὴ Μακεδονία ἀνθεῖ τὸ ταφικὸ πορταῖτο. Ἀνώνυμοι τεχνίτες⁴, περισσότερο ἢ λιγότερο ἐπιδέξιοι καὶ διεσπαρμένοι σ' ὀλόκληρη τὴ ρωμαιοκρατούμενη ἐπαρχία, εἰκονίζουν μορφές νεκρῶν καὶ ζώντων συγγενῶν⁵. Ἄν ἐξαιρέσουμε μερικὰ ὀλόγλυφα παραδείγματα, τὸ ταφικὸ πορταῖτο ἐκφράστηκε κατὰ κύριο λόγο σὲ ἀνάγλυφη μορφή πάνω σὲ στήλες, κυκλικὰ ἀνάγλυφα, βωμοὺς καὶ σαρκοφάγους. Στοὺς πέντε περι-

1. Οἱ λεπτομέρειες θὰ πρέπει νὰ εἶχαν ἀποδοθεῖ χρωματικά.

2. Χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ τὸ γενικότερο ὄρο «σχῆμα» διακρίνοντάς τον ἀπὸ τὸν ὄρο «τύπος» ποὺ προϋποθέτει ὄχι μόνον τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἀρχικοῦ μοντέλου ἀλλὰ καὶ τὴν πιστὴ ἐπανάληψη ὀρισμένων λεπτομερειῶν. Στὰ πορταῖτα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἡ διάταξη τῆς κόμμωσης ἀποτελεῖ σημαντικό ρυθμιστὴ τοῦ τύπου καὶ ὑπόκειται σὲ μιὰ αὐστηρὴ πειθαρχία. Ἀντίθετα, στὰ πορταῖτα ποὺ ἐξετάζουμε ἡ κόμμωση δὲν ἐπαναλαμβάνει αὐστηρὰ τὶς λεπτομέρειες κάποιου συγκεκριμένου τύπου ἀλλὰ βασίζεται σ' ἓνα γενικὸ σχῆμα.

3. Βλ. W. H. G r o s s, *Bildnisse Trajans. Das römische Herrscherbild II*, Berlin 1940, πίν. 13α.

⁴ Ἡ κόμμωση τοῦ ὄριμου ἀνδρα θυμίζει ἀνάλογες τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων, βλ. G. D a l t r o p, U. H a u s m a n n, M. W e g n e r, *Die Flavier. Das römische Herrscherbild II*, Berlin 1966, πίν. 21c, 21d. Ἔχει ἀποδειχθεῖ γιὰ τὸ χῶρο τῆς Μακεδονίας, ὅτι στὰ πορταῖτα τῆς ἐποχῆς τοῦ Τραϊανοῦ ἐπιβιώνουν στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων καὶ ιδιαίτερα τὰ σχῆματα τῶν κομμώσεων. Σχετικὰ βλ. Μ. Λ α γ ο γ ι ἄ ν ν η, *Πορταῖτα σὲ ταφικὰ μνημεῖα τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ρωμαιοκρατίας*, Διδακτορικὴ διατριβή, Θεσσαλονίκη 1983, 53.

4. Γνωρίζουμε μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Εὐάνδρου, τεχνίτη ἀπὸ τὴ Βέροια. Σχετικὰ βλ. Μ. Λ α γ ο γ ι ἄ ν ν η, ὁ.π., 78 κ.έ., ὅπου γίνονται παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἐργαστηριακὴ προέλευση τῶν ταφικῶν πορταῖτων τῆς Μακεδονίας.

5. Ἐλάχιστες φορὲς εἰκονίζεται ὁ νεκρὸς μόνος του. Συχνότερα συνοδεύεται ἀπὸ ἓναν ἢ καὶ περισσότερους συγγενεῖς (γονεῖς, σύζυγος ἢ παιδιὰ).

... des sites funéraires de la Macédoine romaine, Dacia, N.S. XIX (1975) 183-200.

3. Στὶς γυναικεῖες μορφές ἡ πολυπλοκότερη κόμμωση καὶ ἡ κομψότερη πτυχολογία τοῦ ἱματίου ἀντιστοιχοῦν σὲ νεαρότερες ἡλικίες. Οἱ ὄριμότερες γυναῖκες εἰκονίζονται τὶς περισσότερες φορὲς μὲ τὸ ἱμάτιο «ὀπὲρ τὴν κεφαλὴν».

4. Ὁ κύλινδρος ποὺ πιθανότατα κρατοῦσε ὁ ἀνδρας εἶναι ἐνδεικτικὸς τοῦ ἐνδιαφέροντός του γιὰ τὰ γράμματα. Σχετικὰ βλ. T h. B i r t, *Die Buchrolle in der Kunst*, 1907. Βλ. ἀκόμη E. P f u h l, *Jdl* 22 (1907) 113 κ.έ.

που αιώνες τής ζωής του¹, συναντήθηκαν και δέθηκαν άρμονικά ή έλληνιστική παράδοση τής Μακεδονίας με τις νεοφερμένες ρωμαϊκές τάσεις, έκφρασμένες σε διάφορους εικονογραφικούς τύπους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του είδους άποτελεί το μνημείο που εξετάζουμε. Ο ώριμος άνδρας άποδόθηκε στο γνωστό από την ύστεροελληνιστική παράδοση άγαλματικό τύπο του νέου τής Έρέτριας. Πρόκειται για έναν τύπο που είναι ιδιαίτερα συχνός στα μακεδονικά ταφικά ανάγλυφα. Το ίδιο συχνά άπαντά και ο τύπος τής γυναικείας μορφής που είναι καθαρά έλληνικός² και δέν άπαντά στα ταφικά μνημεία των δυτικών ρωμαϊκών έπαρχιών. Στην τοπική παράδοση άνήκει άκόμη ή μορφή του ίππέα που άποδίδεται σύμφωνα με το γνωστό εικονογραφικό τύπο του Θρακός ίππέως³ κι άκόμη το φίδι που έλίσσεται στο δένδρο, χθόνιο σύμβολο που συνοδεύει συνήθως τις μορφές των νεκρών⁴. Από την άλλη μεριά, ρωμαϊκά πρότυπα άκολουθεί ο τεχνίτης στην άπόδοση τής κεφαλής του ίππέα και του ώριμου άνδρα, καθώς το σχήμα τής κόμμωσής τους έπηρεάζεται έντονα από το επίσημο αυτοκρατορικό πορτραίτο⁵.

Προχωρώντας στην έρμηνεία και ταύτιση των μορφών, έρχόμαστε άντιμέτωποι με το πρόβλημα κατά πόσο τα πρόσωπα που περιγράψαμε άποδίδουν τα πραγματικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά εκείνων που εικονίζονται. Παρατηρούμε άρχικά ότι ή κεφαλή του ίππέα επαναλαμβάνεται με μικρές άποκλίσεις και σε άλλα μνημεία τής περιοχής⁶. Το ίδιο ίσχύει και για το γυναικείο πορτραίτο⁷. Δέν ύπάρχει άκόμη άμφιβολία ότι τα έξατομικευμένα χαρακτηριστικά του ώριμου άνδρα όφείλονται σε μιá γενικότερη

1. Ταφικά πορτραίτα έχουν διαπιστωθεί από τις άρχές του πρώτου π.Χ. αί. μέχρι τα τέλη του τέταρτου μ.Χ. αί.

2. Παραδείγματα από την Άθήνα: A. C o n z e, Die attischen Grabreliefs herausgegeben im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien, Berlin 1893-1922, II, 2, πίν. CCLVI άρ. 1168, από το Βυζάντιο: N. F i r a t l i, Les stèles funéraires de Byzance grégoromaine, Paris 1964, πίν. XII εικ. 84, 85 και πίν. XIV εικ. 44, 58 και από τη μικρασιατική περιοχή: E. P f u h l - H. M ö b i u s, Die ostgriechischen Grabreliefs, Mainz/R. 1977-1979, I, πίν. 17 άρ. 66, πίν. 136 άρ. 918, πίν. 138 άρ. 921 και πίν. 149 άρ. 989.

3. Με τον εικονογραφικό τύπο του Θρακός ίππέως άσχλήθηκε πρώτος ο A. D u m o n t, Rapport sur un voyage archéologique en Thrace, Paris 1869. Στη συνέχεια άκολουθήσαν πολλοί άλλοι. Σχετικό σχόλιο βλ. Μ. Λ α γ ο γ ι ά ν ν η, ό.π., 15.

4. Για το φίδι στην περιοχή τής Β. Μακεδονίας βλ. S. D ü l l, Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit, «Münchener archäologische Studien» 7 (1977) 137 κ.έ.

5. Βλ. παραπάνω.

6. Πρβλ. το θραύσμα του επιτύμβιου κυκλικού ανάγλυφου άρ. εύρ. 299 Μουσείου Θεσσαλονίκης. Επίσης τή σαρκοφάγο άρ. εύρ. 1722 του ίδιου Μουσείου.

7. Πρβλ. τις σαρκοφάγους άρ. εύρ. 1722 και 1942 του Μουσείου Θεσσαλονίκης.

τάση τῆς ἐποχῆς νὰ εἰκονίζονται οἱ ἀνδρικές μορφές ρεαλιστικότερα ὑπὸ τὶς γυναικείες¹. Καταλήγουμε συνεπῶς στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ κεφαλές ποὺ ἐξετάζουμε δὲν ἀντιγράφουν τὰ χαρακτηριστικὰ κάποιων συγκεκριμένων προσώπων, ἀλλὰ ἀποτελοῦν περισσότερο γενικὰ εἰκονογραφικὰ σχήματα. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἰσχύει γιὰ ὅλα τὰ ταφικὰ πορτραῖτα τῆς Μακεδονίας, ὅπως ἔχει δείξει ἡ πρόσφατη μελέτη τους². Γνωρίζουμε σήμερα ὅτι οἱ τ χνίτες εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἔτοιμα εἰκονογραφικὰ σχήματα ποὺ ἦταν δυνατό νὰ τὰ ἐπαναλάβουν ἀκόμη καὶ πανομοιότυπα σὲ ἄλλα μνημεῖα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ συνήθως ἀνταποκρίνονταν στὴν πραγματικότητα ἦταν ἡ ἡλικία καὶ ἴσως καθοριστικὰ φυσιογνωμικὰ χαρακτηριστικὰ. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἦταν δυνατό νὰ ἐπέμβει καὶ ὁ παραγγελιοδότης τοῦ μνημείου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὶς δικές του ἰδέες καὶ ἐπιθυμίες γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀπεικόνισης.

Ὁ ρόλος συνεπῶς τῶν πορτραίτων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς πιστότητάς τους, ἦταν εἰκονιστικὸς καὶ ὑπῆρχε πάντοτε ἡ πρόθεση νὰ ταυτιστοῦν οἱ μορφές ἀπὸ τὸ θεατὴ. Στὴν ταύτιση βοήθοῦσε ἡ ἐπιγραφή ποὺ συνόδευε συχνὰ τὰ πορτραῖτα καὶ ἔδινε πληροφορίες γιὰ τοὺς εἰκονιζόμενους. Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος ἀπόδοσης τῶν μορφῶν ἀκολουθοῦσε ὀρισμένους κανόνες, ὑποτασσόταν δηλαδὴ σὲ μιὰ γλώσσα ποὺ μπορούσαν νὰ καταλάβουν πιθανότατα ὅλοι οἱ σύγχρονοι. Ἔτσι ἡ θέση τῶν μορφῶν δὲν ἦταν τυχαία, ἀλλὰ ἀκολουθοῦσε τὶς περισσότερες φορές μιὰ συγκεκριμένη ἱεραρχία. Ἀκόμη ὑπῆρχε τρόπος νὰ διακριθοῦν οἱ ἡλικίες ὄχι μόνο μὲ τὰ φυσιογνωμικὰ χαρακτηριστικὰ ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς κόμμωσης ἢ τῆς πτυχολογίας τῶν ἐνδυμάτων³. Τέλος ἦταν δυνατό οἱ νεκροὶ νὰ παρασταθοῦν σὲ μιὰ ἰδεαλιστικὴ γυμνότητα ἢ σὲ διάφορους ἀγαλαμτικὸς τύπους θεῶν γιὰ νὰ διακριθοῦν ἀπὸ τοὺς ζωντανούς.

Τὸ ἀνάγλυφο ποὺ ἐξετάζουμε δὲ σώζει ἐπιγραφή, εἶναι ὅμως διαηγῆς τὸ μήνυμα τῆς παράστασής του. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ ὄριμος ἄνδρας καὶ ἡ καθιστὴ γυναίκα ἀποτελοῦν ζευγάρι⁴. Εἶναι οἱ ζῶντες γονεῖς τοῦ νεκροῦ, ὁ

1. Βλ. Μ. Λαγογιάννη, ὁ.π., 53.

2. Βλ. Μ. Λαγογιάννη, ὁ.π., 86 κ.έ. Ἔχουν προηγηθεῖ οἱ μελέτες: D. Dimirov, Das Porträt auf den Grabsteinen römischer Zeit in Nordostmakedonien, BIA Bulg (1939) 1-128. A. R ü s c h, Das kaiserzeitliche Porträt in Makedonien, Jdl 84 (1969. 59-196. M. A l e x a n d r e s c u - V i a n u, Les stèles funéraires de la Macédoine romaine, Dacia, N.S. XIX (1975) 183-200.

3. Στὶς γυναικείες μορφές ἡ πολυπλοκότερη κόμμωση καὶ ἡ κομψότερη πτυχολογία τοῦ ἱμάτιου ἀντιστοιχοῦν σὲ νεαρότερες ἡλικίες. Οἱ ὀριμότερες γυναῖκες εἰκονίζονται τὶς περισσότερες φορές μὲ τὸ ἱμάτιο «ὕπερ τὴν κεφαλὴν».

4. Ὁ κύλινδρος ποὺ πιθανότατα κρατοῦσε ὁ ἄνδρας εἶναι ἐνδεικτικὸς τοῦ ἐνδιαφέροντός του γιὰ τὰ γράμματα. Σχετικὰ βλ. T h. B i r t, Die Buchrolle in der Kunst, 1907. Βλ. ἀκόμη E. P f u h l, Jdl 22 (1907) 113 κ.έ.

όποιος άνεβαίνει σέ μιá ήρωϊκή σφαίρα καθώς εικονίζεται στόν εικονογραφικό τύπο του Θρακός ίππέως¹. Τίς μορφές χωρίζει ή παράσταση του δένδρου μέ τò έλισσόμένο στόν κορμό του φίδι, χθόνιο σύμβολο που έδδ μοιάζει νά όριοθετεί δυò διαφορετικούς κόσμους.

ΜΑΡΙΑ ΛΑΓΟΓΙΑΝΝΗ-ΓΕΩΡΓΑΚΑΡΑΚΟΥ

SUMMARY

M. L a g o g i a n n i - G e o r g a k a r a k o u, Macedonian grave stele.

The grave stele, index No 6937 of the Archaeological Museum of Thessaloniki, comes from the region of Thessaloniki and it dates from the Trajan period. On the relief representation of the facade it can be observed a mixture of the hellenistic tradition of Macedonia and the newly introduced Roman tendencies. The faces of the figures are general illustrative forms, which are repeated in other monuments of the region. Otherwise the relief is regulated by certain rules that enable the identification of the illustrated figures and the understanding of the general message of the representation.

1. Είναι δυνατό ό Θραξ ίππεύς νά παριστάνει όχι τò άφηρημένο σύμβολο, αλλά τόν ίδιο τò νεκρό, άποτυπώνοντας τά φυσιογνωμικά του χαρακτηριστικά. Σχετικό παράδειγμα σώζουν οι ταφικές στήλες άρ. έρ. 1758 και 6115 του Μουσείου Θεσσαλονίκης κι άκόμη μιá ταφική στήλη άπό τò Μουσείο τής Κωνσταντινούπολης, βλ. G. M e n d e l, Musées Impériaux Ottomans: Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Constantinople 1912-14, III, 270 άρ. 1050. Σχετικά βλ. και S. D ü l l, ό.π., 89.